

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.11\(198\).06](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.11(198).06)
УДК 796.011.3+316.46:378

Грибан Г.П.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізичної культури та базової загальної підготовки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, ORCID 0000-0002-9049-1485
Жуковський Є.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної культури та базової загальної підготовки, Житомирський
державний університет імені Івана Франка, ORCID 0000-0002-4870-4248
Ткаченко П.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичної та загальної підготовки,
Поліський національний університет; ORCID 0000-0003-4407-8611
Пантус О.О.
старший викладач кафедри фізичної та загальної підготовки,
Поліський національний університет ORCID 0000-0001-8146-6133
Скорий О.С.
старший викладач кафедри фізичної та загальної підготовки,
Поліський національний університет ORCID 0000-0001-7876-1377
Пилипчук П.П.,
старший викладач кафедри фізичної та загальної підготовки,
Поліський національний університет ORCID 0000-0002-4831-7395
Острогляд А.Є.
викладач кафедри фізичного виховання
Державний університет «Житомирська політехніка» ORCID 0009-0008-2642-6807
Заїка В.В.
доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання,
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова ORCID 0000-0001-9872-360X

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкриті питання формування лідерських якостей у здобувачів закладів вищої освіти засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. Встановлено, що для формування лідерських якостей необхідно залучати здобувачів освіти до різних видів фізкультурно-оздоровчої діяльності, створюючи умови для самовираження та саморозвитку. Мета статті – дослідити вплив фізкультурно-оздоровчої діяльності на формування лідерських якостей у здобувачів закладів вищої освіти. Отримано, що 14,9 % здобувачів оцінили свої лідерські якості як високорозвинені, 34,0 % - визначилися на середній рівень, 44,7 % як низький і 6,4 – не змогли оцінити свої лідерські якості.

Ключові слова: лідерство, лідерські якості, засоби фізичної культури, фізкультурно-оздоровча діяльність, заклад вищої освіти, здобувачі.

Griban Gryhoriy, Zhukovsky Yevgeny, Tkachenko Pavlo, Pantus Olena, Skoryy Ostap, Pylypchuk Pavlo, Ostrohladii Andrii, Zaika Volodymyr. Formation of leadership qualities in higher education students using physical and health activities. The article reveals the issues of forming leadership qualities in higher education students through physical education and health activities. It has been established that in order to form leadership qualities, it is necessary to involve students in various types of physical education and health activities, to create conditions for self-expression and self-development. The purpose of the article is to investigate the influence of physical education and health activities on the formation of leadership qualities in applicants to higher education institutions. The physical education and health competencies of applicants include: project competence, personal (individual-psychological) competence, managerial competence, methodological competence. The presence of such competencies significantly affects the formation of leadership qualities of applicants. The upbringing of leadership qualities in applicants of higher education institutions is carried out on the principles of humanistic education, namely: systematicity, individuality, creativity, cultural compliance, continuous physical and spiritual development, nature compliance and continuity, etc. It was found that 14.9% of applicants assessed their leadership qualities as highly developed, 34.0% - determined the average level, 44.7% as low and 6.4 - could not assess their leadership qualities. An important place in the formation of leadership qualities of applicants to higher education institutions is occupied by physical education and health activities (independent and collective training, competitions, quizzes, Health Days, hiking trips, evenings of Sports Glory).

Keywords: leadership, leadership qualities, physical education facilities, physical education and health activities, higher education institution, applicants.

Постановка проблеми. Умови, в яких зараз знаходиться Україна, ставлять високі вимоги до сучасної молоді для боротьби з ворогом. Для того, щоб бути успішним в умовах воєнного стану в державі, здобувачі закладів вищої освіти мають проявляти лідерські якості в суспільному житті, міняти свій тип поведінки. Освітній процес з фізичного виховання має бути спрямований на розвиток не тільки фізичних і морально-вольових якостей, а й на формування лідерських якостей здобувачів на розкриття їх життєвого потенціалу. Тому головним завданням формування лідерських якостей у здобувачів закладів вищої освіти має бути широке залучення їх до фізкультурно-оздоровчої діяльності з врахуванням їх професійних компетентностей, здібностей, ділових та особистісних якостей.

Аналіз літературних джерел. Проблеми формування лідерських якостей майбутніх фахівців розкрито в працях відчизняних науковців В. Бажанюк, О. Бойко, В. Бондаренко, В. Власова, О. Дубасенюк, Н. Кайдалова, С. Калашнікова, Т. Клішевич, Т. Люріна, В. Куширіна, О. Маковського, О. Скрипнікова, Н. Семенченка, Н. Сердюк, О. Романовського, О. Чернишова, В. Ягодникової та зарубіжні: В. Balder, S. Barnes, K. Blanchard, I. Weschler, D. Goleman та інші. А. Жукова вказує на те, що провідне місце в розвитку лідерських якостей займає заклад вищої освіти, а розвиток лідерських якостей здобувачів виступає частиною цілісного педагогічного процесу. Цей процес ґрунтується на певних умовах, що забезпечують його ефективність. Особливу роль у формуванні лідерських якостей здобувачів відіграє куратор, в обов'язки якого входить організація групи таким чином, щоб сприяти самовисуненню лідерів. Для формування та розвитку лідерських якостей необхідно залучати здобувачів освіти до різних видів діяльності, створюючи умови для самовираження та саморозвитку [5, с. 351].

Н. Сушик до основних видів діяльності, які спрямовані на формування лідерських якостей відносить: освітню діяльність (індивідуальна, групова, колективна); виховну діяльність (участь у конференціях, проєктах, програмах); наукову діяльність (розроблення та захист колективних або індивідуальних проєктів, творчих і наукових робіт); проєктна діяльність (підготовка та захист проєктів); громадську діяльність (студентське самоврядування, наукові товариства, громадські молодіжні організації, клуби); представницьку діяльність (вміння представляти себе, колектив, освітній заклад, громадську організацію) [7, с. 113–114].

Нами доведено, що фізкультурно-оздоровчі заходи у закладах вищої освіти сприяють формуванню фізкультурно-оздоровчих компетентностей майбутніх фахівців. До фізкультурно-оздоровчих компетентностей майбутніх фахівців можна віднести: проєктуальну компетентність – здатність здобувача до проєктуальної власної рухової активності та способу життя, підтримання доброго стану здоров'я, високої фізичної підготовленості й працездатності та вміння передати це іншим; особистісну (індивідуально-психологічну) компетентність – здатність і вміння встановлювати міжособисті відносини: «здобувач – викладач», «здобувач – колектив здобувачів», «фахівець – адміністративно-управлінський апарат»; управлінську компетентність – наявність знань, умінь і навичок організації та управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю у сфері професійної роботи; методична компетентність, що характеризується рівнем знань у галузі фізкультурно-оздоровчої діяльності, вміннями виконувати фізичні вправи, наявністю знань безпеки життєдіяльності та надання першої допомоги потерпілому, організацією здорового способу життя в колективі [2; 4, с. 31]. Відповідно, наявність таких компетентностей суттєво вплине на формування лідерських якостей здобувачів.

Окрім того, високий рівень набутих знань, умінь і навичок у фізкультурно-оздоровчій діяльності сприяє активній участі в організації і проведенні змагань, підбору методів і засобів рухової активності, необхідних для впровадження у життєдіяльність [1, с. 80], що є важливим чинником формування лідерських якостей. Критерієм ефективності та якості навчального процесу з фізичного виховання є вихованість здобувача, тобто наявність у нього високих духовних та морально-вольових якостей, в основу яких входить внутрішнє бажання систематично підтримувати свій стан здоров'я, достатній рівень фізичної підготовленості і розвитку, позитивне відношення засобів фізичної культури і спорту та взагалі до здорового способу життя [3, с. 45], що у цілому є основою для формування лідерських якостей не тільки у сфері фізичної культури, а також в професійній діяльності.

Тому формування лідерських якостей у здобувачів закладів вищої освіти є складним і системним процесом, стратегічно важливим завданням сучасної освіти і відповідає викликам сьогодення, пов'язаного з постійними змінами, суспільними негараздами та особливостями професійного середовища.

Мета статті – дослідити вплив фізкультурно-оздоровчої діяльності на формування лідерських якостей у здобувачів закладів вищої освіти.

Концепція дослідження спрямована на формування лідерських якостей у здобувачів у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності. У дослідженні використані такі методи: аналіз наукової літератури (для вивчення сучасних підходів до формування лідерських якостей здобувачів закладів вищої освіти; синтез та узагальнення фізкультурно-оздоровчих засобів розвитку лідерських якостей), анкетування, методи математичної статистики. Дослідження проведено в Житомирському державному університеті ім. І. Франка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання лідерських якостей у здобувачів вищої освіти має здійснюватися на принципах гуманістичного виховання, а саме: системності, індивідуальності, творчості, культуровідповідності, безперервного фізичного і духовного розвитку, природовідповідності та наступності тощо. Під час засвоєння навчальних дисциплін здобувачами набуваються компетентності – здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми визначені та сформульовані наступні результати навчання: а) засвоювати нову фахову інформацію, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег; б) застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати [6, с. 5]. В той же час формуванню лідерських якостей у здобувачів закладів вищої освіти у процесі навчання не завжди створюються умови для зростання. Проведене опитування

магістрантів показало, що лише 14,9 % оцінили свої лідерські якості як високорозвинені, 34,0 % - визначилися на середній рівень, 44,7 % як низький і 6,4 – не змогли оцінити свої лідерські якості. На формування лідерських якостей впливає якість освітнього процесу, заняття з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровча діяльність, позанавчальні виховні заходи та спеціальні ділові ігри (табл. 1).

Таблиця 1

**Суб'єктивна оцінка магістрантами формування лідерських якостей
в закладі вищої освіти (n=47; в %)**

Формування лідерських якостей	Рівень розвитку (впливу)			
	Високий	Середній	Низький	Не вміють оцінити
Розвиток лідерських якостей	7/14,9	16/34,0	21/44,7	3/6,4
Вплив освітнього процесу	6/12,7	18/38,3	23/49,0	–
Вплив занять з фізичного виховання	8/17,0	21/44,7	16/34,0	2/4,3
Вплив фізкультурно-оздоровчої діяльності	12/25,5	23/49,0	12/25,5	–
Позанавчальні виховні заходи в закладі освіти	9/19,2	21/44,7	17/36,1	–
Спеціальні заходи	16/34,0	28/59,6	3/6,4	–

Формування лідерських якостей здобувачів потребує дотримання основоположних принципів та різних методологічних підходів, що вибудовують стратегію майбутньої професійної діяльності. Фізкультурно-оздоровча діяльність є важливим засобом формування лідерських якостей здобувачів. Особливо це проявляється під час вивчення нових видів рухової активності, застосуванні нестандартних умов виконання вправ, прийняття самостійних рішень тощо. Доцільним є використання різних форм організації оздоровчого процесу і вміння викладача залучити здобувачів до колективної діяльності, зацікавити їх, створивши елементи змагальної діяльності, яка потребує прояву лідерства.

Висновки. Важливе місце в формуванні лідерських якостей здобувачів закладів вищої освіти займає фізкультурно-оздоровча позанавчальна діяльність. Вона є продовженням цілісного освітнього процесу з фізичного виховання та спортивного вдосконалення. Тому для формування лідерських якостей здобувачів освіти необхідно їх залучати до фізкультурно-оздоровчої діяльності (самостійні і колективні тренування, проведення змагань, вікторин, Днів здоров'я, туристичних походів, вечорів Спортивної слави тощо). Важливо при цьому викладачам фізичного виховання та кураторам організувати групи таким чином, щоб сприяти самовисуненню лідерів із здобувачів, створюючи умови для самовираження та саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на пошук педагогічних умов підвищення мотивації здобувачів до саморозвитку лідерських якостей.

Література

- Грибан Г. П. Критерії та рівні фізкультурно-оздоровчих компетентностей випускників вищих навчальних закладів. *Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет. журн.* Харків: ХДАФК. 2013. № 5 (38). С. 78–81.
- Грибан Г. П. Технологія формування фізкультурно-оздоровчих компетентностей у студентів засобами особистісно орієнтованого підходу до фізичного виховання. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць.* Вип. 2. Житомир: Вид-во ФОП Євенок О.О. 2016. С. 18–25.
- Грибан Г. П., Краснов В. П., Опанасюк Ф. Г., Скорий О. С. Фізичне виховання у здоровому способі життя сучасної студентської молоді. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць.* За ред. О.В. Тимошенка. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. Вип. 4 (98) 18. С. 43–46.
- Грибан Г. П., Тимошенко О. В. Формування фізкультурно-оздоровчих компетентностей у студентів вищих навчальних закладів. *Фізичне виховання в сучасній школі: науково-методичний журнал.* № 6 (88), 2013. С. 30–34.
- Жукова А. Педагогічні аспекти формування лідерських компетентностей у здобувачів вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 71. Том 1. 2024. С. 349–353. doi.org/10.24919/2308-4863/71-1-52
- Інноваційні технології фізичного виховання і спорту: навч. посіб. Укладач: О. В. Юденко. К.: Націон. університет оборони України, 2024. 360 с.
- Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки.* 2013. № 7. С. 110–115.

References

- Hryban G. P. (2013). Criteria and levels of physical education and health-improving competencies of graduates of higher educational institutions. *Slobozhanskyi nauko-sportivnyi visnyk: nauk.-teoret. zhurn.* Kharkiv: KhDAFK. No. 5 (38). Pp. 78–81.
- Hryban G. P. (2016). Technology of formation of physical culture and health-improving competencies in students by means of a personally oriented approach to physical education. *Physical culture, sport and health of the nation: collection of scientific works.* Issue 2. Zhytomyr: Publishing house of FOP Evenok O.O. pp. 18–25.

3. Hryban G. P., Krasnov V. P., Opanasyuk F. G., Skory O. S. (2018). Physical education in a healthy lifestyle of modern student youth. Scientific journal of the National University named after M.P. Dragomanov. Series No. 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): collection of scientific works. Edited by O.V. Tymoshenko. K.: Publishing house of the National University named after M.P. Dragomanov. Issue 4 (98) 18. pp. 43–46.
4. Hryban G. P., Tymoshenko O. V. (2013). Formation of physical education and health-improving competencies in students of higher educational institutions. Physical education in modern school: scientific and methodological journal. No. 6 (88). pp. 30–34.
5. Zhukova A. (2024). Pedagogical aspects of formation of leadership competencies in higher education students. Current issues of humanitarian sciences. Issue 71. Volume 1. P. 349–353.
6. Innovative technologies of physical education and sports: a teaching aid. Compiled by: O.V. Yudenko. (2024). Kyiv: National University of Defense of Ukraine. 360 p.
7. Sushik N. (2013). Theoretical foundations of the formation of leadership qualities of students. Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka East European National University. Pedagogical Sciences. No. 7. P. 110–115.